

-
5. Пігуль Н. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ // Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 9. 2016. С.684-688.
 6. Технічне регулювання у сфері стандартизації «розумних громад» та «розумних міст»: європейський досвід // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2338/>
 7. Європейська хартія місцевого самоврядування // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://rm.coe.int/-pdf-a6-59-pages/168071a536>

Abstract:

Lesia Zastavetska, Taras Zastavetskyi. **EUROPEAN EXPERIENCE OF IMPROVING THE ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL STRUCTURE AND PROSPECTS FOR UKRAINE**

The article reveals the main approaches to the implementation of decentralization reform in the countries of the European region, as well as the positive experience of reforming the administrative-territorial structure of these countries at the grassroots level. The study of the main powers of administrative-territorial system units in these countries, which correspond to the level of united territorial communities in Ukraine, provides an opportunity to introduce positive foreign experience for the effective functioning of such units in accordance with the European Charter of Local Self-Government.

Key words: decentralization, territorial community, self-government, local self-government bodies.

УДК 911.3

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

І. ГУГУЛ, М. СИВИЙ

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,

У статті проаналізовано історичні особливості формування адміністративно-територіального устрою південно-західних (Бучацький та Монастирський) районів Тернопільщини. Акцентовано увагу на проблемах сучасної децентралізації в регіоні, охарактеризовано місцеві об'єднані територіальні громади та демографічну ситуацію.

Ключові слова: адміністративно-територіальний устрій, децентралізація, об'єднані територіальні громади, демографічна ситуація.

Південь Тернопільщини, насамперед Подністров'я, належить до місць найдавнішого заселення людиною території України. Про це свідчать археологічні пам'ятки раннього палеоліту. А в період мезоліту (кін. IX-VI тис. до н.е.) була заселена вся Тернопільщина. У IV-III тис. до н.е. для енеолітичної трипільської культури вона була західним краєм, а в етногенезі слов'ян (V-VIII ст. н.е.) – майже центральним.

У 980-990-х роках київський князь Володимир Святославович приєднує до складу Київської Русі землі племен волинян і білих хорватів. Наприкінці XI століття на території сучасної південної Тернопільщини та середньої течії Дністра виникло Тербовлянське удільне князівство на чолі з князем Васильком Ростиславовичем. Після смерті князя, молодший син Іван (Ігор) Василькович відділився від брата Юрія (Ростислава) та заснував Галицьке князівство, до якого також входили майже вся сучасна Монастирищина і південно-західні околиці сучасної Бучаччини. Протягом XII ст. сучасна Південно-Західна Тернопільщина була у складі Галицького князівства, а у XIII-XIV ст. – Галицько-Волинської держави (Королівства Руського) на чолі з династією Романовичів (як Тербовлянське удільне князівство). Заснуванню та росту сільських поселень, міст сприяли вигідне географічне розташування, сприятливі природні умови, родючі землі, зручні транспортні шляхи і водні артерії: Язловець (1250 р.), Бучач (1260 р., а бл. 1393 р отримав магдебурзьке право), Устя [Зелене] (XIII ст.), Дуліби (1373 р.), Переволока (1379 р.), Киданів (1392 р.), Баріш (1393 р.).

В польський період Руське воєводство складалося із п'яти земель. Польський історик П. Домбковський, на підставі судових актів XV ст. встановив, що Галицьку землю утворювали шість повітів. Галицький налічував 247 населених пунктів (разом з містами Бучач і Монастирська), Коломийський – 52, Тербовлянський – 46, Снятинський – 25, Коропецький (який включав сучасну південну Монастирищину, а з середини XVI ст. включений до Галицького) – 11 [22, с. 189]. Червоногород (нині в межах с. Нирків Заліщицького району), який мав в підпорядкуванні 14 населених пунктів, у XV ст. перейшов Поділля (лівий берег річки Стрипи – від Язлівця до Дністра).

За наслідками турецько-польської війни і підписання Бучацького мирного договору 1672 р.

територія Червоногородського повіту (на південь від лінії Гусятин – Бучач і між річками Збруч, Стрипа і Дністер) разом з усім Подільським воєводством відійшла до Османської імперії [2, с. 38]. У ній ці землі склали так звану Чортківську нахію Кам'янецького ейялету Подільського пашалику. Однак, вже в 1683 р. Польща повернула собі ці території.

В результаті першого поділу Речі Посполитої (1772 р.) Руське воєводство і західна частина (до річки Збруч) Подільського воєводства були інкорпоровані до складу Австрійської монархії як Королівство Галиції і Лодомерії [2, с. 43]. Згідно адміністративної реформи 1773 р. поселення сучасної Південно-Західної Тернопільщини входили до Галицького округу: Чортківського, Буданівського, Монастирського і Галицького дистриктів, а з 1777 р. входили до Галицького округу (циркул, крейс): лівий берег Стрипи з містечком Язловець входив до Заліщицького дистрикту (району), а Бучач, Золотий Потік, Монастирська, Устя-Зелене до Галицького дистрикту.

Внаслідок наполеонівських війн «Тернопільський край» у 1809 р. перейшов до Росії. Він займав смугу між річкою Збруч і лінією Заліці – Зборів – р. Стрипа. А в 1815 р. його було повернуто Австрії за умовами Віденського конгресу [80, с. 35-36].

Наступні зміни в адміністрації були прийняті на початку XIX ст.: переформатування крейсів при одночасному скороченні районів (бецірків) до 19. З кінця XVIII – протягом першої третини XIX ст. до Заліщицького району входили: Зелена, Цвітова, Трибухівці, Помірці, Язлівець, Дуліби, Жнибороди; до Станіславівського: Бучач, Монастирська, Баріш, Золотий Потік, Велеснів, Устя-Зелене, Стара Гута; до Бережанського: Горожанка, Коржова, Петликівці і Киданів (з середини XIX ст. у складі Заліщицького), Добреполе (з середини XIX ст. у складі Тернопільського).

З 60-х рр. XIX ст. і до припинення існування Австро-Угорщини більшість територій сучасних Бучаччини і Монастирищини входили до складу Бучацького повіту Станіславівського округу [8, с. 36], за винятком Берем'ян (Заліщицький повіт), Горожанки, Коржової, Доброводів, Заставець (Підгаєцький).

Під час польсько-української війни 1918-1919 рр. територія Західноукраїнської народної республіки була поділена на 3 військові області з центрами у найбільших містах Галичини. Тернопільщина мала 4 військові округи: Чортківський (включно з Бучацьким повітом), Бережанський (куди входила сучасна північна Монастирищина), Тернопільський і Золочівський [8, с. 38].

З 1920 по 1939 рр. всі землі Тернопільщини опинилися в складі Польської держави – Другої Речі Посполитої. Межі повітів Тернопольського воєводства відповідали повітам часів Австро-Угорщини. На території Бучацького повіту було утворено 13 гмін (станом на 1934 р.) (табл. 1).

У зв'язку із входженням Галичини до складу Радянської України 04.12.1939 р. утворено Тернопільську область. 17 січня 1940 р. Бучацький повіт ліквідовано в результаті поділу на райони (кожен із кількох гмін): 1) Бучацький – з міської гміни Бучач, Баріш та сільських гмін Підзамочок, Старі Петликівці і Трибухівці; 2) Золотопотіцький – зі сільських гмін Золотий Потік I, Золотий Потік II, Язловець I, Язловець II і Зубрець [1313] 3) Монастирський – з міської гміни Монастирська та сільських гмін Монастирська і Озеряни; 4) Устя-Зеленський (з червня 1940 – Коропецький) – зі сільських гмін Устя-Зелене і Коропець.

Таблиця 1

Гміни Бучацького повіту

Об'єднані гміни		Старі гміни
1.	Бучач	Бучач
2.	Золотий Потік I	Золотий Потік
3.	Золотий Потік II	Возилів, Губин, Космирин, Костільники, Русилів, Скоморохи, Сновидів, Соколів, Сокілець, Стінка
4.	Зубрець	Жизномир, Зубрець, Ліщанці, Порохова, Сороки
5.	Коропець	Вістря, Залісся Коропецьке, Коропець, Новосілка Коропецька, Пужники
6.	Монастирська	Велеснів, Вичулки, Дубенка, Нова Гута, Стара Гута, Комарівка, Коростятин, Ковалівка, Олеша, Савелівка, Горішня Слобідка, Долішня Слобідка
7.	Озеряни	Бертники, Верб'ятин, Григорів, Заривинці, Озеряни, Переволока, Р укомиш, Чехів

8.	Підзамочок	Звенигород, Зелена, Медведівці, Нагірянкa, Новоставці, Пилява, Підлісся, Підзамочок
9.	Старі Петликівці	Білявинці, Бобулинці, Доброполе, Киданів, Курдибанівка, Нові Петликівці, Осівці, Старі Петликівці
10.	Трибухівці	Помірці, Пишківці, Ріпинці, Трибухівці, Цвітова
11.	Устя-Зелене	Бобрівники, Баранів, Задарів, Красіїв, Лазарівка, Лядське, Лука, Межигір'я, Низьколизи, Тростянци, Устя-Зелене, Яргорів
12.	Бариш	Бариш
13.	Язловець I	Язловець (до 01.08.1934 р.)
14.	Язловець II	Берем'яни (з 01.04.1928), Броварі, Дуліби, Жнибороди, Малі Заліщики, Новосілка, Передмістя

Створення густої мережі адміністративно-територіальних одиниць розглядалося керівництвом СРСР як інструмент радянзації на західноукраїнських землях. У 1960-х роках Бучацький та Монастирський райони були укрупнені до сучасних розмірів (станом на 2020 р.) [15].

Комплекс заходів з реформи децентралізації стартував у 2014-му році невдовзі після Євромайдану (хоча ідеї адмінреформи мали місце ще у 2005-2012 рр.) та отримав назву «Національний проєкт «Децентралізація»». Реформа децентралізації передбачає здійснення наступних змін: 1) розвиток та розширення (посилення) місцевого самоврядування; 2) адміністративно-територіальна реформа [7]; 3) створення самодостатніх об'єднаних територіальних громад; 4) врахування історичних, економічних, екологічних та культурних особливостей при плануванні розвитку громад; 5) розширення повноважень місцевих громад, які органи самоврядування здатні виконувати.

Курс на децентралізацію запропоновано українською владою у 2014-2015 роках у зв'язку із посиленням відцентрових сил (сепаратизму) у південно-східних регіонах України, що було однією з причин російсько-української війни. Відповідно до адміністративного реформування, наперекір проросійським політичним силам, більше самостійності отримують саме місцеві громади, а не області, і це не сприяє формуванню «феодалізму ХХІ ст.» (олігархічній федералізації).

Адміністративна реформа в Україні передбачає скорочення кількості районів майже втричі та зменшення кількості сільських рад шляхом об'єднання. Це дозволяє зекономити кошти на систему управління та оптимізувати культурно-освітню мережу закладів, у зв'язку з демографічною кризою та різким скороченням сільського населення [1414].

Ще за ініціативою Асоціації міст України, проєкти якої обговорювалася також з Тернопільською обласною радою у 2011 р., в основу формування нових територіальних громад Тернопільщини було покладено адміністративно-територіальний устрій області станом на 1940 р., тобто на базі тогочасних районів мали виникнути нові укрупнені сільські, селищні та міські ради [21]. Цей варіант і був фундаментом децентралізації – основою перших перспективних планів реформи Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (з 2019 р. – Міністерство розвитку громад та територій).

Процес децентралізації у Тернопільській області розпочався ще у 2015 році, коли у 26-ти об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) відбулись перші місцеві вибори. У 2016 році утворилось ще 10 ОТГ, у 2017 – 4 ОТГ, 2018 – 9 ОТГ. У грудні 2019 року відбулись перші вибори ще у чотирьох ОТГ. Загалом на території області (згідно розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 р. № 482-р) створено 55 громад, із них 28 ОТГ сільські, 14 – селищні, 13 – міські [19].

Одним із суперечливих питань було нове районування Тернопільської області. Первинно, згідно розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 року № 1391-р «Про затвердження перспективного плану формування територій громад Тернопільської області», розглядалося районування області на основі наявних економічних центрів макрорайонів регіону – Кременець, Чортків, Тернопіль. Відповідно до змін, внесених згідно з розпоряджень Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 № 363-р, від 16 травня 2018 року № 332-р та від 21 листопада 2018 року № 896-р у перспективному плані розглядався четвертий райцентр – Бережани, як одне із міст обласного значення [19].

У Південно-Західній Тернопільщині місцеві ради (Бучацька і Монастирська районні ради та місцеві ОТГ і с/р) ініціювали формування п'ятого – Бучацького району, опираючись на принципи історизму (Бучач – одне з перших міст краю, яке отримало магдебурзьке право), логістики (не всі ОТГ можуть надавати необхідні послуги, стан мережі доріг не сприяє належному сполученню з новим

райцентром), демографії (Бучаччина має позитивний показник приросту населення), потреб медичного обслуговування (наближення до населення послуги надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги), добровільності (принцип врахування центральними органами думки органів місцевого самоврядування, власна ініціатива Бучацького та Монастирського районів, Золотопотіцької, Копичинецької, Трибухівської та Золотниківської ОТГ). 26 грудня 2018 р. Бучацька та Монастирська районні ради спільно на засіданні прийняли рішення «**Про звернення Бучацької та Монастирської районних рад щодо утворення Бучацького госпітального округу**», яке було направлено Кабінету Міністрів України, народному депутату Люшняку М. В., голові Тернопільської облдержадміністрації Барні С. С., голові Тернопільської обласної ради Овчаруку В. В, головам депутатських фракцій Тернопільської обласної ради [10].

На Тернопільщині, згідно розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 р. № 482-р, буде сформовано 3 райони: Кременецький, Тернопільський та Чортківський [21].

19 червня 2020 р. Бучацька районна рада своїм рішенням № 1087 вкотре звернулася до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України щодо підтримки проекту адміністративно-територіального устрою Тернопільської області в складі шести районів, (в т. ч. Бучацького, Бережанського, Кременецького, Тербовлянського, Тернопільського та Чортківського районів) як такого, що є оптимальним щодо доступності географічного розміщення, враховує демографічну ситуацію, особливості транспортного сполучення, історичну пов'язаність, економічний потенціал тощо та не призведе до надмірного укрупнення районів [21].

17 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла Постанову № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів» не беручи до уваги звернення Бучацької районної ради. Згідно з документом тепер в Україні **136 районів**. Старі 490 районів, про які йшлося вище, парламент ліквідував [21].

Попри підтримку об'єднаних територіальних громад Південно-Західної Тернопільщини, Бучач не став одним із нових райцентрів. Є різні висловлювання: і про популізм місцевої політичної еліти, і про її неспроможність, пасивність у збереженні району. За критеріями Методичних рекомендацій щодо формування адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня: 1) чисельність постійного населення району має становити близько 150 тисяч осіб, а ОТГ, які орієнтувалися б на Бучач, у сумі налічують бл. 72 тис. осіб; 2) чисельність постійного населення райцентру повинна становити не менше 50 тис. осіб, а населення Бучача – 12,2 тис. осіб, тоді як Чортків – єдине місто південної Тернопільщини з населенням майже 30 тис. осіб [17]; 3) за критеріями госпітального округу, багатопрофільна лікарня інтенсивного лікування 1-го рівня має обслуговувати не менше 120 тис. осіб, 2-го рівня – не менше 200 тис. осіб, а адміністративним центром госпітального округу визначається населений пункт, як правило, місто з населенням понад 40 тис. осіб. Районний центр має бути і економічним центром з чималою кількістю підприємств, податки яких мають бути основною складовою місцевого бюджету. Бучач, як райцентр, може відповідати лише критерію території географічно цілісної та нерозривної (якщо орієнтуватися на Бучацьку, Монастирську, Золотопотіцьку, Трибухівську, Коропецьку та Золотниківську ОТГ, то зона доступності даного центру з периферією по автомобільних дорогах з твердим покриттям відповідає відстані до 60 кілометрів).

Відповідно до позиції Міністерства розвитку громад та територій України, поділ держави на нові райони відбувається під нову, більш ефективну систему виконавчої влади, а не для організації місцевого самоврядування, яке має розвиватися в громадах. Затвердження нового районного поділу, відповідно до Конституції, має бути здійснено Верховною Радою, причому у формі закону [21].

Реорганізація районів завершується після місцевих виборів у 2020 р. Для цього Верховна Рада проводить роботу щодо прийняття низки законів про розмежування повноважень і ресурсів між областями та районами, між районами та громадами тощо. До середини 2021 року буде так званий «перехідний період», щоб пом'якшити процес зміни адміністративно-територіального устрою.

Відповідно до Закону України від 2015 р. № 13, на території Бучацького і Монастирського районів добровільно об'єдналися такі територіальні громади: Золотопотіцька (жовтень 2015 р.), Коропецька (жовтень 2015 р.), Трибухівська (вересень 2016 р.), Монастирська (грудень 2018 р.).

Формування бюджетів ОТГ мають свої особливості. Зокрема до них зараховується 60 % податку на доходи фізичних осіб. Раніше цей податок спрямовувався до районного бюджету. Бюджет ОТГ контактує із державним. Кошти від останнього надходять на казначейські рахунки ОТГ, зокрема державна субвенція на розвиток інфраструктури, що передбачено виключно ОТГ. Державна субвенція розраховується за формулою на територію та сільське населення [3].

Щодо Золотопотіцької ОТГ, необхідно зауважити, що більшість здобутків громади були досягнуті завдяки фінансовій підтримці державного бюджету на розвиток інфраструктури громади [1613]. В перші роки громади було відремонтовано більшість дитячих садків, створено комфортні

умови для перебування дітей у ДНЗ, школах, ФАПах, закладах культури. Забезпечується культурне дозвілля жителів громади, відновлюється автентичність місцевих пам'яток архітектури, проводяться роботи для збереження культурної спадщини.

Першочерговими заходами, які розпочали втілювати в Трибухівській ОТГ, були: капітальний ремонт будинку культури, що перебував у аварійному стані, особлива увага освіті, відремонтовано та термомодернізовано Трибухівську та Пишківську ЗОШ, здійснено капітальний ремонт двох дитячих садків, оновлено систему опалення. Присутній спортивний потенціал громади, адже в Трибухівській ОТГ є дві футбольні команди. У громаді діють програми «Турбота» та «Ветеран», під які виділяються кошти для допомоги учасникам АТО, людям похилого віку, самотнім, чорнобильцям [12].

Успіхами може похвалитися і Монастириська ОТГ: реконструкція ДНЗ, проведення будівельно-монтажних робіт, заміна вікон у школах, клубних закладах, будівництво промислової сонячної електростанції [11].

Також Коропецька ОТГ мала змогу здійснити ряд ремонтних робіт бюджетних закладів та вирішити чимало питань комунальної сфери [1].

За результатами адміністративної реформи (відповідно до розпорядження КМУ від 12.06.2020 р. № 724-р «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Тернопільської області») та після виборів до місцевих органів влади утворено Бучацьку ОТГ (міську раду), до якої входитимуть: місто Бучач, села Бариш, Берем'яни, Білявинці, Бобулинці, Броварі, Верб'ятин, Доброполе, Дуліби, Жизномір, Жнибороди, Залішки, Заривинці, Звенигород, Зелена, Зубрець, Киданів, Курдибанівка, Ліщанці, Матеушівка, Нові Петликівці, Новосілка, Озеряни, Осівці, Переволока, Передмістя, Підзамочок, Підлісся, Пожежа, Помірці, Порохова, Пушкарі, Ріпинці, Рукомиш, Сороки, Старі Петликівці, Язловець. Загальна кількість населення ОТГ становить 41274 чол. До Золотопотіцької ОТГ, яку сформували селище Золотий Потік, села Возилів, Губин, Костільники, Миколаївка, Рублин, Русилів, Скоморохи, Сокілець, Соколів, Сновидів, увійшли села Космирин, Стінка та Млинки. Загальна кількість населення ОТГ становить 14489 чол. Трибухівська ОТГ, яка складалася із сіл Трибухівці, Пишківці, Цвітова, включає ще села Мартинівка, Медведівці, Новоставці та Пилява. Загальна кількість населення ОТГ становитиме 9144 чол. [5].

Монастириська ОТГ, до якої входять місто Монастириська, села Гончарівка, Горішня Слобідка, Дубенка, Затишне, Ковалівка, Комарівка, Криниця, Нова Гута, Рідколісся, Бертники, Бобрівники, Велеснів, Високе, Горожанка, Гранітне, Григорів, Доброводи, Завадівка, Задарів, Залісся, Заставці, Коржова, Красіїв, Лазарівка, Лука, Лядське, Маркова, Межигір'я, Низьколизи, Олеша, Підлісне, Савелівка, Саджівка, Сеньків, Тростяніці, Устя-Зелене, Чехів, Швейків, Яргорів, начислює 27176 чол. населення. Коропецька ОТГ із селищем міського типу Коропець, селами Вербка, Діброва, Садове, Світле, Стигле, разом із селами Вістря, Горигляди становитиме 7534 чол. (рис. 1) [55].

Слід також зауважити, що крім територіальних органів виконавчої влади, в деяких поселеннях, як правило, нинішніх районних центрах, залишатимуться територіальні підрозділи таких органів без статусу юридичної особи. Щоб не створювати окремі надлишкові структури підрозділів МВС, МНС, Мінсоцполітики, ОТГ можуть укладати договори з цими установами про обслуговування громади шляхом співфінансування (коштом держубвенції чи за рахунок місцевого бюджету).

Населені пункти південної-західної Тернопільщини відрізняються своїм географічним положенням, зовнішнім виглядом, складом населення, функціями. Як вище зазначалося, на формування цих поселень мали значний вплив історичні умови і особливості господарської діяльності населення.

Переважання сільськогосподарського виробництва та слабкий розвиток промисловості зумовили розвиток сіл і невеликих міст. Важливу роль у формуванні сільських поселень, їх забудові мала парцеляція земель, яку організовували Австро-Угорщина у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., Друга Річ Посполита у 20-30-х рр. ХХ ст., підчас окупації західноукраїнських територій [9]. Польська політика осадництва ставила за мету створити соціальну опору власного режиму на східних і південно-східних окраїнах, а також завдання пом'якшити гостроту аграрного перенаселення в етнічній Польщі. На території Бучацького повіту (до складу якого входили майже всі території сучасної Бучаччини і Монастирищини), як і на інших землях Галичини, була сформована велика кількість хутірських поселень (з населенням від 50 до 300 осіб), що наклало відбиток на сучасну мережу населених пунктів [9]. Містечками вважалися (станом на 1939 р.): Бучач (11100 ос.), Монастириська (7800 ос.), Золотий Потік (3800 ос.) і Бариш (4050 ос.). Великими поселеннями були: Коропець (6880 ос.), Трибухівці (4330 ос.), Нагірянкa (3820 ос.), Переволока (3540 ос.), Старі Петликівці (2800 ос.), Язловець (2520 ос.), Стінка (2500 ос.), Устя Зелене (2400 ос.), Підзамочок (2220 ос.) [2].

Рис. 1. Сформовані ОТГ на базі Бучацького та Монастириського районів

Після Другої світової війни значних змін зазнала мережа населених пунктів, а також склад населення (рис. 2).

З середини 70-их років ХХ ст. в Тернопільській області почали проявлятися ознаки депопуляції населення, але особливо вони виявилися у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. [9]. Станом на 1989 р. в регіоні населення ще збільшувалося і становило 64,8 тис. осіб і 37,6 тис. осіб, то вже до кінця століття воно зменшилося, і на 2015 р. становило 64 тис. осіб (Бучаччина) і 28,9 тис. осіб (Монастирищина). Це – наслідок зменшення показників народжуваності і збільшення показників смертності населення (рис. 3).

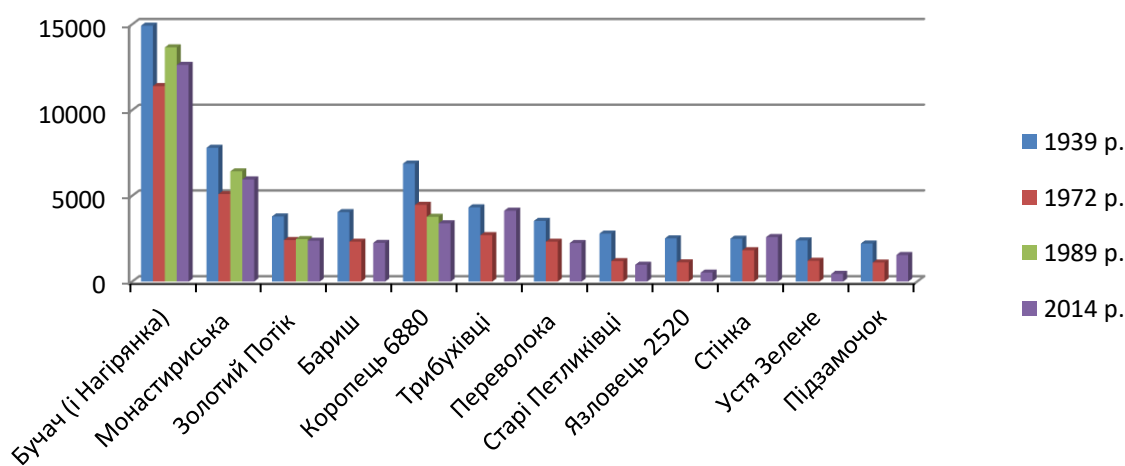

Рис. 2. Кількісний склад населення регіону протягом останнього сторіччя

Понад 70 % населення даного регіону складає сільське населення, частка якого скоротилася відносно довоєнного рівня. Причини такого скорочення пов'язані з ліквідацією малих сіл, як «неперспективних» [9], приєднання їх до великих – хутори Грушка, Гутишино, Пожежа; відтік молоді в більші села та міста – Бучач, Монастириська, Тернопіль, Івано-Франківськ (наприклад, багато сімей

з Доброполя, Матеушівки переселилися до Тернополя, Великої Березовиці, де працювали потужні підприємства) [9]; безробіття (зазвичай, чим менше село, тим більший його рівень, відсутність перспектив), низька рентабельність сільськогосподарської продукції (низькі закупівельні ціни на с/г сировину поряд із завищеною вартістю переробної та промислової продукції) (табл. 2).

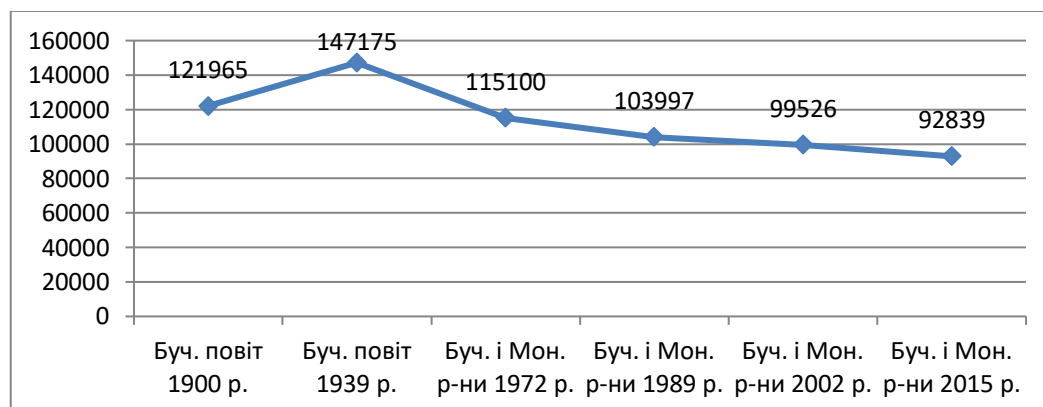

Рис. 3. Динаміка кількісного складу населення Бучаччини та Монастирищини

Таблиця 2

Кількість сільських поселень у районах Тернопільської області

Райони	1959	1970	1979	1989	2001	2015
Бучацький	113	57	56	55	57	57
Монастириський	94	50	48	47	46	46

Серед сільських поселень Південно-Західної Тернопільщини можна виділити такі типи:

1) сільськогосподарські поселення – переважно малі і середні села, в яких більшість мешканців залучена у сільськогосподарському виробництві та сфері послуг місцевого значення: а) центри сільрад із адміністративно-територіальними функціями (Григорів, Горожанка, Зубрець, Озеряни); б) так звані аграрні пункти – малі села, в яких розвинена переважно сільськогосподарська діяльність, елементи первинних систем розселення (Верб’ятин, Мартинівка, Нова Гута, Лука) [7];

2) сільськогосподарські поселення, у яких є заклади і підприємства сфери послуг (освіти, охорони здоров’я, торгівлі, відпочинку) міжпоселенного значення (так звані куцові центри) – переважно великі села (Пилява, Переволока, Ковалівка);

3) сільськогосподарські поселення, в яких є переробка сільськогосподарської сировини або виробництво будматеріалів, сфера послуг має внутрішньопоселенне або міжпоселенне значення; вони є центрами первинних або куцових систем розселення (Коропець, Золотий Потік, Трибухівці) [7];

4) сільські поселення – рекреаційні центри (Скоморохи);

5) приміські села – сільські поселення навколо міст, в яких діяльність населення пов’язана з забезпеченням потреб населення міста (Підзамочок, Підлісся); у них більшість працездатного населення працює на підприємствах і в установах міст, там і задовольняє свої потреби у послугах; сільськогосподарська діяльність здійснюється переважно в індивідуальних селянських господарствах.

Міста (Бучач, Монастирська) і селища міського типу (Золотий Потік, Коропець) виконують роль центрів обслуговування населення. У кожному з них були промислові підприємства, комплекс закладів сфери послуг та обслуговування населення і господарства району. Тепер у багатьох із них більшість промислових підприємств майже не функціонують або занепали. Тим не менше, на сьогодні саме біля даних економічних центрів спостерігається позитивна динаміка приросту населення, в тому числі зростання густоти населення. Критичніша ситуація у малонаселених пунктах на периферії районів. Населення зайняте переважно у сфері послуг та сільськогосподарській діяльності. Звуження функцій багатьох поселень у роки соціально-економічної кризи є важливим чинником демографічного занепаду міст регіону. Необхідна трансформація функцій цих поселень, перетворення їх в опорні центри нових систем розселення, що виникатимуть на основі територіальних громад [7].

Південно-Західна Тернопільщина, особливо Монастирищина, відноситься до регіонів з високим рівнем безробіття та найнижчою заробітною платою, що на фоні зниження народжуваності та стабільного зростання смертності негативно позначається на демографічній ситуації, перешкоджає створенню умов для забезпечення відтворення та ефективного використання трудового потенціалу регіону [4]. Станом на 2002 рік на території даного регіону чисельність наявного населення становила

99,5 тис. осіб, протягом останніх тринадцяти років кількість населення скоротилась майже на 6,7 тис. осіб. Сільське населення в регіоні складає 73,6 %, міське – 26,4 %. Чисельність постійного населення на території регіону у 2015 році становила 92,95 тис. осіб [15].

Висновки. Адміністративно-територіальний устрій Південно-Західної Тернопільщини має довгу і складну історію й формувався з княжих часів, у литовсько-польський, австро-угорський, нового часу і епохи новітньої української державності.

Реформа «Децентралізації» України (2015-2020 рр.) має на меті посилити фінансову спроможність органів місцевого самоврядування. Виконання ними власних та делегованих функцій може відбуватися внаслідок розширення переліку власних джерел доходів відповідних місцевих бюджетів, а також надання достатнього обсягу державних трансфертів та субвенцій для виконання делегованих повноважень.

Основними демографічними проблемами в регіоні є низький рівень народжуваності, високий рівень смертності, від'ємне міграційне сальдо, недосконалість соціального захисту населення, невисока заробітна плата, високий рівень безробіття, тіньова зайнятість значної частини працездатних, старіння населення. Гостро постала потреба у проведенні заходів для стабілізації демографічної ситуації в регіоні.

Література:

1. Біографічна довідка про Коропецького селищного голову Володимира Мельника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://koropecka-rada.gov.ua/golova-gromadi-13-54-07-23-06-2016/>
2. Бучач і Бучаччина. Історично-мемуарний збірник / ред. колегія Михайло Островерха та інші. – Нью-Йорк – Лондон – Париж – Сідней – Торонто: НТШ, Український архів, 1972. – Т. XXVII. – 944 с.
3. Віктор Литвинчук: «Децентралізація не може тривати вічно, або «Що гальмує реформу на Чортківщині» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://chortkiv.city/read/lyudi/40599/0997415956>.
4. Герасимів З. М. Аналіз демографічної ситуації в регіоні (на прикладі Тернопільської області) / З. М. Герасимів // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 5. – С. 45-48.
5. Громади Тернопільської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/areas/0352/gromadu>
6. Жаліло Я. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп. – Київ : НІСД, 2019. – 192 с.
7. Географія Тернопільської області: монографія (за ред. М. Сивого, Л. Заставецької). Т.2. Населення. Господарство / ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль: Крок, 2017. – 342 с.
8. Географія Тернопільської області: монографія (за ред. М.Сивого). Т.1. Природні умови та ресурси / ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль: Крок, 2017. – 504 с.
9. Заставецький Б. І., Заставецька О. В. Динаміка людності поселень та національного складу населення Тернопільської області за роки радянської влади // Природа, населення та господарство Тернопільської області, їх вивчення в загальноосвітній школі / Матеріали обласної науково-практичної конференції, травень, 1991 рік. – Тернопіль, 1991. – С. 106-114.
10. Звернення Бучацької та Монастириської районних рад щодо утворення Бучацького госпітального округу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.buchachrada.gov.ua/images/DodatDoSes2018/Dodatsz/dod.sz-1.pdf>
11. Звіт Монастириської об'єднаної територіальної громади 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=ShP4VRslTeE&feature=youtu.be>
12. Звіт Трибухівського сільського голову [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://trybuhivska-gromada.gov.ua/news/1550503635/>
13. Золотопотіцька громада: що зроблено за три роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://te-rada.org/list/?type=view&id=8571>
14. Коваленко С. Зміцнення місцевих бюджетів в умовах децентралізації / Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 6. – С. 186-195.
15. Лист Головного управління статистики у Тернопільській області від 23.11.2020 р. № 10-13/66ПІ-20.
16. Мельничук А., Остапенко П. Децентралізація влади: реформа №1. – К.: ЦОП «Глобус». – 2016. – 35 с.
17. Методичні рекомендації щодо критеріїв формування адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/08/Metod.recom_rayon_.pdf
18. Нові райони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/12639>
19. Політична карта Тернопільської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.oporaua.org/article/vybory/parlamentski-vybory/political_map19/19646-politichna-karta-ternopils-koyi-oblasti
20. Про затвердження перспективного плану формування територій громад Тернопільської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-perspektivnogo-a482r>
21. Про звернення до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України щодо підтримки нового проекту адміністративного поділу Тернопільської області в складі шести районів (в тому числі Бучацького)

22. Федунків З. Адміністративно-територіальний устрій та територіальні межі Галицької землі Руського воєводства // Краєзнавство. – 2015. – №3/4. – С. 187-198.
23. Чи зникне Тернопільська область з мапи України? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://trvamou.blogspot.com/2011/07/blog-post.html>

Abstract:

I. Huhul, M. Syvyi. FEATURES OF SOUTH-WESTERN TERNOPIL REGION ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL SYSTEM FORMATION. The article analyzes the historical features of the administrative-territorial structure of the Ternopil region south-western (Buchatsky, Monastyrsky) districts formation. The emphasis is placed on the problems of modern decentralization in the region. Local united territorial communities and the demographic situation are characterized.

Key words: administrative-territorial system, decentralization, united territorial communities, demographic situation.

УДК 911.3 : 32 (477.82)

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ НА ПРИКЛАДІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ (2006-2020 РОКИ)

А.КУЗИШИН

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Стаття присвячена територіальній організації виборчого процесу на регіональному рівні, порівнянню кількості виборчих округів та кількості виборців у них, що характеризує особливості виборчого електорату населення на виборах до обласної ради у 2006-2020 роках.

Ключові слова: Тернопільська область. Електоральна географія, парламентські вибори, виборчі округи, результати виборів

Вступ. Електоральна культура формується сьогодні як на загальноукраїнському, так і на регіональному рівні. Такий елемент суспільного розвитку є ознакою формування повноцінної зрілості політичної культури населення. В різних регіонах України вона сьогодні перебуває на різних рівнях становлення. Дуже цікавою є характеристика електоральних уподобань населення на низовому рівні навіть в таких відносно політично однорідних областях як Тернопільська. Під впливом різноманітних факторів ця територія, незважаючи на відносну компактність характеризується значними відмінностями електоральних уподобань населення. Для оцінки виборчого процесу важливим є розуміння та огляд формування виборчих округів, які можуть визначати прихильність електорату до певної політичної сили.

Виклад основного матеріалу. Місцеві вибори є відзеркаленням поглядів регіонального (місцевого) електорату. Організаційні заходи виборчого процесу насамперед характеризуються технологією формування виборчих округів. Ми здійснювали дослідження цього процесу в попередніх наукових розвідках [2-6], а тому є можливість співставлення тривалого, як для електоральної географії, відрізка часу.

Технологія формування виборчих округів покликана представити волевиявлення громади певної території. З практичної позиції вони представляють територіальні підрозділи, що повинні формуватися за принципами рівного виборчого права та пропорційності (для співставності електоральної прихильності округи мають бути приблизно однакові за кількістю виборців та характером заселення; також при їх формуванні враховуються фактори адміністративного устрою, природних меж, кордонів громад, об'єднаних спільними інтересами). Доступ до даних по формуванню округів дозволяє оцінити «рівність голосів» (рівне виборче право), порівнявши співвідношення кількості виборців до кількості представників у кожному окрузі. Маючи доступ до даних щодо меж виборчих округів, групи можна встановити наявність дискримінації в нарізці округів або помітити ознаки «джеримендерингу» (– певні територіальні маніпуляції, які можуть бути помічені під час формування виборчих округів, дозволяють певній партії чи групі отримати політичні переваги за рахунок комунікативного впливу з межами округів). Кількість округів Центральна виборча комісія